

# Միկրոինստիտուցիոնալ փոփոխություններից մակրոինստիտուցիոնալ փոփոխություն

Միքայելյան Թ. Վ.

ՀՊՏՀ, ասպիրանտ (Երևան, Հայաստան)  
taguhi.mikayeyan@yandex.com

Վճռորոշ բառեր՝ Միկրոինստիտուցիոնալ փոփոխություն, մակրոինստիտուցիոնալ փոփոխություն, the second best ինստիտուտ, the future best ինստիտուտ

## От микроинституциональных изменений к макроинституциональным

Микаелян Т. В.

АГЭУ, аспирант (Ереван, Армения)  
taguhi.mikayelyan@yandex.com

**Аннотация:** Институты импортируются двумя способами: шоковой терапией и градуалистскими методами. Три поколения институтов - это макроинституции, смена поколений которых - это макроинституциональные изменения. Если в стране происходят изменения в институтах одного поколения, то происходят микроинституциональные изменения; Если институты одного поколения в стране заменяются институтами другого поколения, то происходит макроинституциональное изменение. Зачастую странам нужны не институты нынешнего поколения, а институты будущего the future best, для которого необходимо внести макроинституциональные изменения.

**Ключевые слова:** Микроинституциональные изменения, макроинституциональные изменения, the second best институт, the future best институт

## From microinstitutional changes to macroinstitutional

Mikayelyan T. V.

ASUE, PhD (Yerevan, Armenia)  
taguhi.mikayelyan@yandex.com

**Abstract:** Institutions are developed in two ways: shock therapy and gradualist methods. The three generations of institutions are macroinstitutes, the generational change of which is a macroinstitutional change. If there are changes in the institutions of the same generation in the country, then there are micro-institutional changes; If the institutions of one generation in the country are replaced by the institutions of another generation, then there is a macro-institutional change. Often countries do not need not only the institutions of the current generation, but also the institutions of future - the future best, for which macro-institutional changes must be made.

**Keywords:** Microinstitutional change, macroinstitutional change, the second best institute, the future best institute

Այսօր զարգացող երկրների գերկշիռ մասը կրկնօրինակում է զարգացած պետությունների իրնստիտուտները: Ինստիտուտների կրկնօրինակման կամ ներկրման տեսության հեղինակը Վ. Պոլտերովիչն է: Ինստիտուտների կայացումը կամ ինստիտուցիոնալ ռեֆորմները իրականացվում են երեք ճանապարհով: Ա. Ալյանը, ինչպես նաև Դ. Նորտը հետազայում, ներկայացրել են ինստիտուտների բնական ընտրության տեսությունը [1]: Այն համանմանեցվում է Չ. Դարվիին տեսությանը՝ բնական մրցապայքարի ընթացքում պահպանվում են միջավայրին համապատասխան և դրական ինստիտուտները: Երկրորդ ուղին նոր ինստիտուտի ստեղծումն է [2] ինչը դյուրին գործ չէ, քանի որ դա նման է նոր տեխնոլոգիայի, նորույթի ստեղծմանը, որի համար անհրաժեշտ է բավականին ֆինանսական և մարդկային կապիտալի ծախս: Այդ պատ-

ճառով նոր ինստիտուտներ ստեղծվում են զարգացած և ֆինանսապես հագեցած երկրներում: Ինստիտուցիոնալ միջավայրի փոփոխության երրորդ ճանապարհը այլ երկրներում ստեղծված ինստիտուտների փոխապատվաստումն է կամ ներկրումը [3; 4; 5]: Հիմնականում ինստիտուցիոնալ միջավայրի փոփոխությունները զարգացող երկրներում տեղի է ունենում երրորդ ճանապարհով՝ ինստիտուտների փոխապատվաստման կամ ներկրման ձևով: Ինստիտուտների ներկրումը իրականացվում է երկու եղանակով՝ շոկային թերապիայի [6] և գրադուալիստական մեթոդներով [7]: Շոկային թերապիայի ժամանակ նոր ինստիտուտի ներդրումը և հնի վերացումը կատարվում է անմիջապես և արագ, շատ ժամանակ փոփոխությունները համակարգային և լայնամասշտաբ են լինում: Գրադուալիստական փոփոխությունների

ղեպքում պետությունը կիրառում է միջանկյալ ինստիտուտների մոտեցումը: Ինստիտուցիոնալ փոփոխությունների իրականացման եղանակի ընտրությունը երկրի ղեկավարությունն է ընտրում: Հիմնականում գերակայում է այն տեսակետը, որ գրադուալիստական եղանակով փոփոխություններ իրականացնող երկրները հետագայում առավել մեծ հաջողություններ են գրանցում, քան շոկային թերապիայի կտրուկ փոփոխություններին դիմող երկրները: Սակայն ինստիտուցիոնալ փոփոխությունները բավարար պայման չեն երկրում տնտեսական հրաշք սպասելու համար: Ինստիտուտը պետք է կարողանա համադրվի ներկրվող երկրի տնտեսական և իրավական համակարգի մեջ: Տնտեսագետները ինստիտուտների ներկրման անհաջող փորձը անվանում են ինստիտուցիոնալ դիստանս: Այն կարող է արտահայտվել ինստիտուցիոնալ մերժման, ինստիտուցիոնալ ծուղակների [8] ձևավորման և այլ սցենարներով:

Մինչ այժմյան հետազոտություններում ինստիտուցիոնալ կերպափոխման անհաջողությունների հիմնական պատճառ են համարում շոկային թերապիայի ռեֆորմների մոտեցումը, միջանկյալ ինստիտուտների կիրառման բացակայությունը և այլն: Ուսումնասիրելով բավականին երկրների ինստիտուցիոնալ կերպափոխումների հաջող և անհաջող փորձերը: Մենք եկանք մի գաղափարի որ մինչ հիմա կատարված հետազոտությունները դուրս չեն եկել միկրո-ինստիտուցիոնալ դաշտից: Ինստիտուտները մարդկության զարգացման և տեղեկատվության փոխանցման մեթոդի փոփոխման հետ միասին սերնդափոխվում են: Մենք անցել ենք ինստիտուցիոնալ 3 սերնդափոխություն՝ ոչ ֆորմալ ինստիտուտներ, ֆորմալ ինստիտուտներ, խելացի ինստիտուտներ: Նշյալ ինստիտուտների երեք սերունդները հանդիսանում են մակրոինստիտուտներ, որոնց սերնդափոխությունն էլ հանդիսանում է մակրոինստիտուցիոնալ փոփոխություն: Եթե երկրում տեղի են ունենում նույն սերնդի ինստիտուտների փոփոխություններ, ապա այդտեղ միկրոինստիտուցիոնալ փոփոխություններ են իրականացվում; Եթե երկրում մի սերնդի ինստիտուտները փոխարինվում են մեկ այլ սերնդի ինստիտուտով, ապա այդտեղ իրականացվում է մակրոինստիտուցիոնալ փոփոխություն: Տնտեսագետները նշում են, որ մինևնույն ֆորմալ ինստիտուտը չեն կարողանում ներկրել և արդյունավետորեն օգտագործել ոչ եվրոպական երկրները, սակայն հիմնավոր պատճառը չեն նշում: Պատճառը նա է, որ իրականում այդ երկրներին անհրաժեշտ են ոչ թե միկրոտնտեսական փոփոխությունները, որը նույն սերնդի ինստիտուտի ներսում միկրո-ինստիտուտների փոփոխությունն է, այլ այդ երկրներին անհրաժեշտ է մակրոտնտեսական

ինստիտուցիոնալ փոփոխություններ: Այսինքն ինստիտուտների ներկրում ոչ թե նույն տեսակի սերնդի ինստիտուտի ներսում, այլ հենց ինստիտուտի սերնդափոխություն է անհրաժեշտ: Այն որ որոշ երկրներում ոչ ֆորմալ տնտեսակի սերնդի ինստիտուտներից ֆորմալ սերնդի ինստիտուտներին անցում չի կատարվում, դա նշանակում է, որ այլ սերնդի ինստիտուտներ են անհրաժեշտ այդ երկրներին: Վ. Պոլտերովիչը ինստիտուտների ներկրման իր տեսությունում նշում է, որ պարտադիր չէ ներկրող երկրի համար հարմար տարբերակ լինի զարգացած երկրի լավագույն ինստիտուտը, այլ դա կարող է լինել լավագույն երկրորդը the second best [9]: Նույն տրամաբանությամբ մենք պնդում ենք, որ հնարավոր է այդ երկրների համար լավագույն ինստիտուտ կարող է լինել հաջորդ կամ դեռ չստեղծված, ապագայի սերնդի ինստիտուտ, որը մենք կանվանենք the future best ինստիտուտ: Այն որ ստեղծվել են ֆորմալ ինստիտուտները, դա չի նշանակում, որ այդ սերնդի ինստիտուտները լիարժեքորեն համապատասխանում են բոլոր պետություններին: Բանի որ յուրաքանչյուր պետություն, ունի իր ազգային, մշակութային, տարբերությունները: Ֆորմալ ինստիտուտները անբաժան են քաղաքական ինստիտուտների, կազմակերպությունների հետ: Եվ այն պետություններում, որտեղ չի հաջողվում արդյունավետորեն կիրառել ֆորմալ ինստիտուտները, նշանակում է այդտեղ ելնելով հասարակության ազգային, մշակութային առանձնահատկություններից քաղաքական ինստիտուտները և կազմակերպությունները թույլ չեն տալիս գործարկվելու ֆորմալ ինստիտուտներին: Ֆորմալ ինստիտուտներին հաջորդող սերնդի խելացի ինստիտուտները ձերբազատված են քաղաքական ինստիտուտների և կազմակերպությունների ընդլայնված ազդեցություններից և այն հաջող այլընտրանքային տարբերակ է հանդիսանում վերագրյալ տիպի երկրների համար: Երրորդ սերնդի խելացի ինստիտուտները հիմնված են բարձրագույն տեխնոլոգիաների վրա և առավելապես ձերբազատված են մարդկային միջամտություններից: Պատահական չէ, որ Հարավային Աֆրիկայի Հանրապետությունը առաջին երկրներից է, որը համաձայնվել է, իր պետությունում ներդնել բոլոկայն տեխնոլոգիայի վրա հիմնված կադաստրային ծառայություններ, որով հնարավոր չի լինի այլևս անօրինական ճանապարհներով սեփականաշնորհել տարածքները, ինչը երկար տարիներ գործում է այդ երկրում: Ստացվում է, որ Հարավային Աֆրիկայի Հանրապետությունում հնարավոր չի եղել օրինականացնել հողի սեփականաշնորհման գործընթացը ֆորմալ ինստիտուտների շրջանակներում, քանի որ քաղաքական ինստիտուտ-

ները և կազմակերպությունները չեն կարողանում հաստատել օրինականության կարգեր: Նշանակում է, որ երկրորդ սերնդի ինստիտուտները հարմար չեն, լիարժեքորեն ստեղծված չեն նման երկրների համար: Այդ երկրներին անհրաժեշտ է մարդկային գործոնից ձերբազատված ինստիտուտներ, որոնք են երրորդ սերնդի ինստիտուտները: Նրանց անհրաժեշտ են ոչ թե ներկա սերնդի ինստիտուտները, այլև լավագույն ապագայի ինստիտուտները՝ the future best, ինչի համար պետք է մակրոինստիտուցիոնալ փոփոխություններ իրականացնել:

Պատահական չէ, որ հանարահայտ Բյուքենյն համաժողովը 2016 թվականին կայացավ Մարակեշում: Համաժողովի մասնակիցները Ռիչարդ Բրանսոնի գլխավորությամբ, առաջարկել են օգտագործել բյուքենյն տեխնոլոգիաները Աֆրիկայի տնտեսության զարգացման համար: Միլիարդատեր Ռիչարդ Բրանսոնը համաժողովներից մեկում ասել է, որ բյուքենյնը այն տեխնոլոգիան է, որը տնտեսական հեղափոխություն կիրականացնի զարգացող երկրներում [9]: Համաժողովի մասնակիցները նշել են, որ եկել են Աֆրիկա, քանի որ այդտեղ կա հնարավորություն, այդտեղ բիզնեսի աճի համար տարածք կա [10]: Աֆրիկայի անձեռակերտությունը ֆորմալ ինստիտուտների կողմից առավել դյուրին կլինի խելացի ինստիտուտների ներդրման համար, քանի որ երկու սերնդի ինստիտուտների միջև մրցապայքար չի լինի: Իսկ զարգացած երկրներում կամ զարգացող երկրներում, որտեղ քաղաքական ինստիտուտների արմատները բավականին խորն են մրցապայքարը բավականին սուր կլինի և սերնդափոխությունը առավել դանդաղ կընթանա:

Տնտեսական ռեֆորմների ուղին անցել են 15 հետխորհրդային և 29 հետկոմունիստական պետություններ: Միգուցե ռեֆորմների մեթոդները որոշ չափով տարբեր են եղել, սակայն անկասկածորեն տարիներ շարունակ միջազգային ոչ պետական վարկանիշային կամզակերպությունները բարձր տնտեսական և ժողովրդական ցուցանիշներ են տալիս հետխորհրդային մերձբալթյան պետություններին: Հետխորհրդային պետություններից առավել հարուստ և վարկանիշային ցուցանիշներով առաջատար երկիրը Էստոնիան է: Ինստիտուցիոնալ ռեֆորմները Բալթյան երկրներում հետսոցիալիստական մյուս պետությունների նման ընթացել են շոկային թերապիայի եղանակով: Մերձբալթյան երկրների ժողովրդավարացման բարձր ցուցանիշները պայմանավորված են նրանով, որ նրանք ի սկզբանե սոցիալիստական վերահսկողությունից ձերբազատվելուց հետո ձգտել են արևմտականացվել:

Դեռ 1995 թվականին Մերձբալթյան երկրները հայտ են ներկայացրել անդամագրվելու Եվրոպական Միությանը: Արդյունքում 1997 թվականին Լյուքսեմբուրգում Եվրոպական միությունը մի շարք արևմտաեվրոպական երկրների հետ միասին Մերձբալթյան երկրներին տնտեսական, քաղաքական և սոցիալական ինստիտուտների ժողովրդավարացման քայլեր է հորդորում անել, որի ավարտից հետո կկարողանան անդամագրվել Եվրոպական Միությանը [11]: Ըստ Եվրոպական Կոմիտեի Լատվիայում և Լիտվայում Էստոնիայի համեմատ ռեֆորմները առավել դանդաղ էին ընթանում: Լատվիան Լիտվայից էլ էր ետ մնում, քանի որ խնդիրը քաղաքական ինտեգրման դանդաղ տեմպերի մեջ էր: 2014 թվականի մայիսի 1-ին Մերձբալթյան երեք պետությունները ինտեգրվեցին Եվրոպական Միության կազմում և նույն թվականին էլ անդամագրվեցին ՆԱՏՕ-ին: Չնայած հետխորհրդային պետությունների շարքում առաջատար պետություններ են Մերձբալթյան երկրները՝ դրանք համարվում են Եվրոպական Միության ոչ այնքան հարուստ երկրներից: Համաձայն Եվրոստատի կողմից հրապարակված տվյալների Եվրոպական Միության առաջատարները Լյուքսեմբուրգը, Գերմանիան, Ավստրիան, Դանիան են, որոնց փաստացի անհատական սպառումը (Actual Individual Consumption, AIC) գերազանցում է 32,21 և 16 տոկոսով համապատասխանաբար: Էստոնիան համանուն ցուցանիշի միջինին զիջում է 26 տոկոսով, Լատվիան 30 տոկոսով, Լիտվան համեմատաբար առաջանցիկ է և միջին ցուցանիշին զիջում է 10 տոկոսով [12]: Պետք է նշել, որ 2015 թվականից սկսած երկրների և այս և մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի ցուցանիշով աճի միտումներ են գրանցում [13]: Սակայն հետխորհրդային 15 երկրների շարքում Էստոնիան և Մերձբալթյան երկու պետությունները առաջատարներ են: Համաձայն Արժույթի Միջազգային Հիմնադրամի զեկույցի մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ով Լիտվան 38-րդ հորիզոնականում է, Էստոնիան 39, իսկ Լատվիան՝ 47-րդ, մինչդեռ ՌԴ-ն 49-րդ հորիզոնականում է [14]:

Էստոնիայի կարևորագույն տարբերությունը հետխորհրդային երկրներից այն է, որ նա բյուքենյն տեխնոլոգիան ակտիվորեն կիրառող և պետական հատվածում գործարկող պետություն է: Էստոնիայի ինստիտուցիոնալ առաջանցիկությունը ակնհայտորեն երևում է, երբ Էստոնիան Էլեկտրոնային տնտեսության դասիչով առաջին տեղն է գրավում: 2007 թվականից Էստոնիայում պետական ընտրությունները իրականացվում են բյուքենյն տեխնոլոգիայով (I-Voting): Սա խոսում է բացարձակ դեմոկրատական վերաբերմունքի մասին

ընտրական համակարգի նկատմամբ: Էստոնիայում ներդրված է էլեկտրոնային առողջապահական ֆոնդը, որի հետ համագործակցում է Guardtime-ը, որը eHealth Foundationի հետ համագործակցելով ապահովում է տվյալների անվտանգությունը: Ծրագրի առաջնային նպատակը ավելի քան 1 միլիոն բժշկական տվյալների պաշտպանությունն է: Ներդրված KSI (Keyless signature infrastructure) [15] ենթակառուցվածքի միջոցով հիվանդության պատմության մեջ փոփոխություններ կատարելը կարելի տեսնել օնլայն ռեժիմում: Guardtime [16] բլոկչեյն տեխնոլոգիան ապահովում է բժշկական տեղեկատվության թափանցիկությունն ու ամբողջականությունը, արգելակում է արդեն իսկ առկա նշումների հեռացումը կամ ձևափոխումը:

Էստոնիան կիրառում է բլոկչեյն տեխնոլոգիան նաև բանկային համակարգում: LHV Bank-ը [17] ChromaWay [18] շվեդական ընկերության հետ միասին ստեղծել են Cuber Wallet [19] դրամապանակը: Cuber Wallet [20] դրամապանակի օգտատերերը հնարավորություն ունեն ուղղարկել և ստանալ եվրո ակնթարթային, շուրջօրյա և անվճար պայմաններով: Բլոկչեյն տեխնոլոգիան կիրառվում է նաև Էստոնական NASDAQ բորսայում: Բորսայում ընտրությունները էլեկտրոնային են անցկացվում և արդյունքում հնարավոր չէ փոփոխություններ կատարել ընտրություններում: Էստոնիայում ներդրվել է e-Residency ծրագիրը և նոտարական գործարքները ևս թվայնացվել են:

Ստացվում է, որ Էստոնիայի հաջողության գրավականը նրա մակրոինստիտուցիոնալ փոփոխություններն են: Այստեղ ինչպես արագ և արդյունավետ իրականացվեցին ֆորմալ ինստիտուցիոնալ փոփոխությունները հետխորհրդային շրջանում, նույն կերպ էլ իրականացվում են երրորդ սերնդի ինստիտուտների անցումը: Դ. Աճեմօղլին և Ջ. Ռոբինսոնը իրենց համանուն աշխատանքում հարց են առաջադրում ինչու՞ են կործանվում ազգերը: Կարծես թե մենք գտել ենք հարցի պատասխանը, քանի որ ազգերը չեն կատարում մակրոինստիտուցիոնալ փոփոխություններ, նրանք ընկել են նույն սերնդի ինստիտուտների ծուղակը:

Հետխորհրդային երկրները Էստոնիայի և Մերձբալթյան երկու երկրների համեմատ գտնվում են վատթար տնտեսական և ժողովրդավարական ցուցանիշներում: Ուզբեկստանը հանդիսանում է խոշորագույն բամբակ արտադրող պետություններից մեկը: Սակայն տնտեսական ռեֆորմները այստեղ շատ դանդաղ են ընթանում, երկրում բարձր են աղքատության և գործազրկության ցուցանիշները: Այստեղ ավտորիտար քաղաքական համակարգ է: 2005 թվականի մայիսին Անդիջան քաղաքում ցուցարարների նկատմամբ կրակահերթ է

կիրառվել: Ուկրաինան և Լեհաստանը հետևումունիստական շրջափուլում համանման ցուցանիշներ պետություններ էին: Սակայն այսօր Ուկրաինան աղքատության ցուցանիշով 7-րդ [21] պետությունն է, իսկ Լեհաստանը համարվում է Եվրոպայի վագրը: Ժողովրդավարության ցուցանիշով Ուկրաինան գտվում է 84-րդ տեղում, իսկ Լեհաստանը 54-րդ:

Համաձայն Հերիթաջ ֆաունդեյշնի [22] Ուկրաինան համարվում է մասնակի ազատ պետություն: Չնայած նրան, որ ուկրաինական ներկայիս ղեկավարությունը համարվում է արդար ընտրված, սակայն այստեղ գերխնդիր է կոռուպցիան: Առկա են մեծ ճնշումներ ՉԼՄ-ների նկատմամբ: Դատական համակարգի անկախությունը հնարավոր 4 միավորից գնահատվում է 1 միավոր: Դատարանները համարվում են կոռումպացված և անարդար: Ուկրաինայում սեփականության տիրապետման և մասնավոր գործարարությամբ զբաղվելու ազատականության ցուցանիշը հնարավոր 4-ից գնահատվում է 2 միավոր: Բիզնես միջավայրում տիրում է համատարած կոռուպցիան, մարզերը ղեկավարվում և վերահսկվում են իշխանական տարրերի կողմից [23]:

Լեհաստանում ժողովրդավարական ինստիտուտները հաստատվել են հետևումունիստական շրջափուլից՝ 1989 թվականից: Արագ տնտեսական առաջընթացը համադրվել է լեհական ազգային ավանդույթների պահպանմամբ: 2015 թվականին Իրավունք և արդարություն կուսակցության իշխանության անցումը էականորեն նվազեցրել է Լեհաստանի ինստիտուցիոնալ բարձր ցուցանիշները, սակայն այն հիմա էլ որակվում է, որպես Ազատ երկիր: Սեփականության տիրապետման և ձեռներեցությամբ զբաղվելու ազատության դասիչով Լեհաստանը ստանում է առավելագույն 4 միավորը: Այստեղ չկա տնտեսական գործունեության իրականացման որևիցե խոչընդոտ: Լեհաստանը բիզնեսի վարման ցուցանիշով 24-րդն է [24], իսկ տնտեսական ազատության ցուցանիշով 39-րդը [25]:

Հետխորհրդային երկրները կարող ենք դասակարգել ըստ ՀՆԱ-ի և երկրի ազատականության ցուցանիշով: Ուզբեկստանը և Տաջիկստանը աղքատության բարձր ցուցանիշով և բացարձակ ավտորիտար երկրների խումբն են կազմում [26]: Երկու պետություններում էլ ազատականության ցուցանիշը կազմում է 9 միավոր և դասակարգվում են որպես Ոչ ազատ պետություններ: Տաջիկստանում 1992 թվականից նախագահում է Էմոմալ Հահմանովը, որը խստիվ սահմանափակում է քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքները: Երկրի հարստությունն ու իշխանությունը կենտրոնացված են նախագահի և նրա

ընտանիքի ձեռքում: Երկրում ընտրությունները համարվում են բացարձակ անարդար, դատական համակարգը կորումպացված է և ոչ կոմպետենտ [27]: Ուժգրեկստանում բարձր կորումպացիայի հետևանքով մասնավոր ձեռնարկությունը խոչընդոտվում է և սահմանափակվում: Օրենսդրական և դատական իշխանությունները գործադիր իշխանության համար ծառայում են զուտ որպես գործիքներ [28]: Համաձայն Արժույթի Միջազգային Հիմնադրամի տվյալների մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի ցուցանիշով Տաջիկստանը 153-րդ տեղում [29] է, իսկ Ուժգրեկստան՝ 121-րդ [30]: Տաջիկստանը 186 երկրների շարքում 33-րդ աղքատ երկիրն է:

Ռուսաստանի Դաշնությունը, Ղազախստանը, Թուրքմենիան, Ադրբեջանը և Բելառուսը դասակարգվում են, որպես ռեսուրսահեղձ և ոչ ազատ պետությունների շարքին: Այս երկրների ՀՆԱ-ի և մեկ շնչին ընկնող ՀՆԱ-ի բարձր ցուցանիշները պայմանավորված են նրանց հարուստ ռեսուրսներով: Վերոգրյալ 5 պետությունները համարվում են բացարձակ ավտորիտար, ոչ ազատ դատական համակարգով, կոռուպցիայի բարձր ցուցանիշով պետություններ: Առավել վատթարագույն ցուցանիշը ունի Թուրքմենիստանը, որտեղ երկրի ազատականության միջին ցուցանիշը հնարավոր 100 միավորից կազմում է 2 միավոր:

Հետխորհրդային երկրների երրորդ խումբը կազմում են ցածր տնտեսական ցուցանիշներ ունեցող և մասնակի ազատ համարվող պետությունները: Այդ երկրների խումբն են կազմում Հայաստանի Հանրապետությունը, Վրաստանը, Ուկրաինան, Մոլդովան, Գրդգստանը:

Վերոգրյալ պետություններում գտնվում են միկրոինստիտուցիոնալ փոփոխությունների ծուղակում: Ծուղակից դուրս գալու համար անհրաժեշտ է անցում կատարել the future best ինստիտուտին: Թերևս հնարավոր է այս պետությունների համար the future best ինստիտուտը դեռ նոր պետք է ձևավորվի:

Ամբողջացնելով վերոգրյալը առանձնացնենք երկու կարևոր գաղափար՝

Անհրաժեշտ է տարբերակել միկրոինստիտուցիոնալ փոփոխությունները մակրոինստիտուցիոնալ փոփոխություններից երկրում ցանկալի արդյունքների հասնելու համար:

Անհրաժեշտ է տնտեսական վերլուծություններում ներառել the future best ինստիտուտի գաղափարը, ինչը թույլ կտա բացահայտել որ պետք չէ ներկրել այլ երկրների ինստիտուտները, հնարավոր է այդ երկրին համապատասխան սերնդի ինստիտուտները դեռ չեն ստեղծվել:

### Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Курс экономической теории: учебник - 4-е дополненное и переработанное издание - Киров: «АСА», 2000 г, с. 692. [7]
2. **Полтерович В. М.** (2001). Трансплантация экономических институтов. Экономическая наука современной России, 2001, No. 3, 24-50 . [2]
3. **Полтерович В. М.**, Институциональные ловушки и экономические реформы, ЦЭМИ РАН и РЭШ, Москва, г. 1999 [Polterovich V. M.. Institutional ловушки i ekonomicheskie reformi, Moskva, g. 1999. , in russian] [8]
4. **Полтерович В. М.**, Трансплантация экономических институтов, Экономическая наука современной России, N 3, 2001 г. [5]
5. **Polterovich, Victor** (2012): Проектирование реформ: как искать промежуточные институты (Proektirovanie reform: kak iskat' promezhutochnye instituty). Forthcoming in: Montenegrin Journal of Economics , Vol. 2, No. 8 (2012) [9]
6. Постсоветская трансформация Эстонии: модернизация или мимикрия? / Дмитрий Ланко: Препринт М-53/16. — СПб. : Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2016. — 52с, с. 8. [11]
7. **Armen A. Alchian**, Uncertainty, Evolution, and Economic Theory, The Journal of Political Economy, Vol. 58, No. 3 (Jun., 1950), pp. 211-221 [1]
8. **Daniel Berkowitz**, Department of Economics, University of Pittsburgh Pittsburgh, PA, USA, and Davidson Institute, University of Michigan [4]
9. **La Porta, Rafael**, FlorencioLopez-de-Silanes, Andrei Shleifer, and Robert W. Vishny. 1998. "Law and Finance".
10. Journal of Political Economy 106 (6):1113-1155 [3]
11. Shock Therapy in Poland: Perspectives of Five Years JEFFREY SACHS THE TANNER LECTURES ON HUMAN VALUES Delivered at University of Utah April 6 and 7, 1994 [6]
12. <https://www.forbes.ru/milliardery/364731-bezumcyv-afrike-zachem-richardu-brensonu-konferenciya-po-blokcheynu-v-marrakeshe> [10]
13. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9832322/2-19062019-BP-EN.pdf/f8d57e94-1848-4d57-aca2-55cd4b918de8> [12]
14. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9447627/2-13122018-AP-EN.pdf/5975f52d-b92b-448d-8c5c-0532a4d50430> [13]
15. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/weorept.aspx?sy=2017&ey=2018&sic=1&sort=country&ds=%2C&br=1&pr1.x=69&pr1.y=10&c=512%2C668%2C914%2C672%2C612%2C946%2C614%2C137%2C311%2C546%2C213%2C674%2C911%2C676%2C314%2C548%2C193%2C298%2C967%2C927%2C443%2C846%2C917%2C299%2C544%2C582%2C941%2C474%2C446%2C754%2C666%2C698&s=PPPPC&grp=0&a=#download> [14]
16. <https://www.guardtime-federal.com/ksi/> [15]

17. <https://guardtime.com/>[16]
18. <https://www.lhv.ee/ru> [17]
19. <https://chromaway.com/> [18]
20. [http://www.cuber.ee/en\\_US/](http://www.cuber.ee/en_US/) [19,20]
21. <https://www.bloomberg.com/> [21]
22. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/ukraine> [23]
23. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/tajikistan> [27]
24. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/uzbekistan> [28]
25. [https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA\\_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD\\_%D0%BF%D0%BE\\_%D0%92%D0%92%D0%9F\\_\(%D0%9F%D0%9F%D0%A1\)\\_%D0%BD%D0%B0\\_%D0%B4%D1%83%D1%88%D1%83\\_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F](https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA_%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD_%D0%BF%D0%BE_%D0%92%D0%92%D0%9F_(%D0%9F%D0%9F%D0%A1)_%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D1%83%D1%88%D1%83_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F) [29,30]
26. <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-net/2019> [22]
27. <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2019>[24]
28. <https://www.fraserinstitute.org/studies/economic-freedom-of-the-world-2019-annual-report> [25]
29. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2019/democracy-retreat> [26]

*Сдана/Հանձնվել է՝ 20.04.2020*  
*Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 22.04.2020*  
*Принята/Ընդունվել է՝ 26.04.2020*